

הלכות ברכת הפרות סימן ריא ריב

ביאורים ומוספים

[שברכת מזונות חשובה יותר], וזית קודם לשעורים [שסמוך יותר ל'ארץ' שבפסוק].

סימן ריב

שהעקר פוטר הטפל

[משנ"ב ס"ק א]

שהעקר הוא העקר והשני אינו בא אלא לתקנו ולהכשירו וכו', הר"ב הוא העקר⁽²⁾ וכו', ואפלו כל מין ומין עומד בפני עצמו ונקר, נמי בטר רב אוליין⁽³⁾ וכו', בטר העקר אוליין ומקברו פרי האדמה⁽⁴⁾.

(1) לגבי חסה שנאכלת עם בשר, כתב לעיל (סי' רה ס"ק ד) שאין מברכים עליה, מפני שהיא טפלה לבשר [וראה מה שכתבנו שם].

וכן כרוב ממולא בבשר, כתב בשו"ת לבושי מרדכי (א"ח תנינא סי' קנה) שמברך עליו רק 'שהכל' מפני שהבשר הוא העיקר, וכן הורה הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"א פ"ו אות מח) לגבי פלפל ממולא באורז, שיש לברך על האורז ואין צריך לברך על הפלפל, מפני שהוא טפל לאורז. ובשו"ת באר משה (ח"ה סי' סג) כתב לגבי פלפל ממולא, שאין מברכים על הפלפל מפני שאינו טעים ואינו נאכל בפני עצמו, אך באכילת כרוב ממולא יש לברך גם על הכרוב, מפני שהוא טעים ונאכל גם בפני עצמו, ולפיכך אינו טפל למילוי שבו.

(2) ואף תבשיל אורז וכדו' שיש בו חתיכות בשר, דעת הגרי"ש אלישיב (וחת הברכה פ"א עמ' 93) שאם האורז הוא הרוב מברכים 'בורא מיני מזונות', ואין אומרים שהבשר הוא העיקר מחמת חשיבותו ויוקרו, וכן מבואר בערך השלחן (ס"ב) שבאופן זה מברך על האורז ופוטר את הבשר, וכן כתב בשו"ת רב פעלים (ח"ב א"ח סי' לג), והוסיף, שמלבד שהאורז הוא הרוב, יש לברך עליו גם מפני שהוא העיקר, והבשר [וכן הירקות] טפלים לו.

אכן אם חתיכת הבשר שבתוך האורז היא גדולה, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה ל) שצריך לברך גם עליה, מפני שהיא חשובה ואינה טפלה לאורז.

(3) ואם שני המינים שבתערובת אינם עולים יחדיו בכף אלא רק אחד מהם, כתב הערוך השלחן (ס"ב) שאין זה נחשב תערובת, וצריך לברך על כל מין בפני עצמו ונרק אם שניהם עולים יחד אלא שלפעמים עולה רק המין המועט, כתב שאין צריך לברך עליו מפני שהוא נחשב כטפל, וראה לעיל סי' קסח ס"ק מו, וכן כתב בשו"ת אור לציון (שם תשובה כט), וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ברכות עמ' ריט).

וסלט פירות שמעורבים בו פרי העץ ופרי האדמה, הורו הגר"שז אויערבך והגר"ש אלישיב (וחת הברכה עמ' 94) שמברך עליו כברכת המין שהוא הרוב, ואף אם אין רוב ממין אחד אלא בצירוף מין אחר שברכתו שווה, כגון שיש שלשה מינים שכל אחד מהם הוא שליש מהתערובת ושנים מהם ברכתם שווה, מברכים ברכה זו, וכן דעת הגר"נ קרליץ (שם). והוסיף הגר"שז אויערבך (שם), שבעת אמירת הברכה יש להקפיד לכתחילה להחזיק בכף רוב מהמין שמברך עליו.

ואם מסופק איזה מין מרובה, כתב הברכת הבית (שער יב סי' ז) שיברך את הברכה הכוללת יותר, שפוטרת גם את המין השני [כמבואר בשו"ע סי' רו סי"א]. והפמ"ג (סי' רח משב"ז ס"ק ז) כתב בשם הפרישה שכיון שאי אפשר לצמצם לדעת מהו הרוב, יש להוסיף על אחד מהמינים עד שיהיה בודאי מרובה מחבירו.

(4) ולענין ברכת 'שהחיינו' על הטפל, כגון שמרח אבוקדו על לחם שהוא טפל ללחם, דעת הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ד עמ' ט) שמברכים על הטפל 'שהחיינו', מאידך, בקצות השלחן (סי' סג בדה"ש ס"ק יא) משמע שאין מברכים עליו 'שהחיינו'.

[ביה"ל ד"ה עליו]

עין לעיל בסימן רו במשנה ברוך סעיף קטן כו בשם האליה רב⁽²⁹⁾.

(29) ושם התבאר, שאם בירך על פירות ובעודו מברך הביאו לו פירות יותר יפים, ולא היה דעתו מתחילה לפטור את היפים, דעת המג"א שצריך לחזור ולברך עליהם. והא"ר מצדד שאין צריך לחזור ולברך, כיון שהוא מין אחד.

[משנ"ב ס"ק לה]

וגם הם בכלל חשה ופעולה דקנא על-כל-פנים⁽³⁰⁾.

(30) ולענין קדימת אורז, כתב הפמ"ג (א"א ס"ק יג, ובסדר המעלות אות ב) שמדברי השו"ע משמע שמעלת ברכת בורא מיני מזונות היא משום שעושים מהדגן פת, ולכן אורז, שאין עושים ממנו פת, אינו קודם לשבעת המינים. וכתב שגם הלבוש סובר כן. והסכים עמו הכף החיים (ס"ק כז). והוסיף הפמ"ג, שיתכן שלפי טעם זה אורז אינו קודם אף לברכת פרי העץ על דבר שאינו משבעת המינים, אך הסיק שמ"מ הוא קודם, משום שברכתו מבוררת יותר. מאידך, האבן העזר (ס"ו) כתב שאף שאין עושים מאורז פת שמברכים עליה המוציא, מ"מ הואיל ומברכים עליו בורא מיני מזונות, שהיא ברכה חשובה יותר מברכת בורא פרי הגפן, יש להקדים ולברך עליו. וכן כתב בהגהת הלבוש (סוף ס"ד).

[משנ"ב שם]

דשבטל-שועל ופפון, שהוא גם-כן מין שעורים⁽³¹⁾.

(31) ולענין שיפון ושיבולת שועל ששניהם מין שעורים, כתב לעיל (סי' קסח ס"ק יג) ששיפון עדיף שהוא חביב יותר.

[משנ"ב שם]

שניהם אינן מין שבקעה וכו', וכן שניהם פרי האדמה או שניהם 'שהכל', אוליין בטר חביבה⁽³²⁾.

(32) אמנם אם אחד מהם שלם ואחד אינו שלם, כתב לעיל (ס"ק ד) שהשלם עדיף.

[משנ"ב שם]

ברכת אכילה ושתיה⁽³³⁾, אפלו ברכת 'שהכל', קודמת לברכת הריח⁽³⁴⁾.

(33) ומי שעומד לאכול ולשתות, האם יקדים לברך על האכילה ויפטור את השתיה [באופן ששוים במין ובברכות], משמעות דברי המשנ"ב שאין בזה דין קדימה, וכן משמע מדבריו לעיל (ס"ק טז) שמקחת קודמת ליי"ש רק משום שברכתו בורא פרי האדמה ולא משום שהוא מאכל. וכן מפורש בפמ"ג (פתיחה להלכות ברכות ס"ק ח, ובמשב"ז כאן ס"ק ו). והערוך השלחן (סי' יז) כתב שאכילה קודמת לשתיה אף אם השתיה חביבה עליו. וכן הורה הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי חט"ו עמ' עה ס"ק ט) כשבסוכותיהם שוות. והכף החיים (ס"ק יא) כתב, שאם הביאו לו יין שרף ומאכל שברכתו שהכל, אם היי"ש חביב עליו יברך על היי"ש קודם.

(34) ובטעם הדבר, כתב לקמן (סי' רטז ס"ק ד) שהטעם נכנס לגוף מה שאין כן ריח.

ולענין דבר שאוכלו וגם מריחו, כתב לקמן (שם ס"ק י) שמוטב לברך על הריח תחילה, משום שהנאתו קרובה שתיכף שאחזו בידו מריח בו, ואחר כך יברך על האכילה. וכתב עוד שהפמ"ג נתן עצה אחרת, שיטעם קצת מן הפרי ויברך עליו ברכת האכילה ולא יכוון ליהנות מן הריח, ואחר כך יברך ברכת הריח ויריח.

[שעה"צ ס"ק לג]

ולא העפתי ספקא דמגן-אברהם⁽³⁵⁾.

(35) שהסתפק (בס"ק יב) בהיו לפניו יין ותבשיל שעורים וזית מה יעשה, שהרי יין קודם לזית [שברכתו מבוררת יותר], ושעורים קודמין ליין

הלכות ברכת הפרות סימן ריא ריב ככה באר הגולה

ושפון וגפון ותאנה ורמון, בין דמברך על התבשיל 'בורא מיני מזונות' ברכתו קודמת, אף-על-גב דהנך ממין שבקעה (לד) *ואיהו לאו (יא) [לא] ממין שבקעה, מכל מקום בין דחשיבי, (לה) דעבדי מניהו פת ומברך עליהו 'המוציא' וברכת המזון, קודמת אף-על-גב דלא עבדינהו פת:

ריב שהעקר פוטר הטפל, ובו ב' סעיפים:

א *כל (א) שהוא עקר ועמו טפל (פרוש, דבר בלתי נחשב), מברך על העקר ופוטר את הטפל, בין מברכה שלפניה בין מברכה שלאחריה, לא מבטיח (א) *אם העקר מערב עם הטפל, באלא אפלו

באר היטב
חשוב את החשוב דרך גרוא, אבל ברוך על החשוב פוטר את שאינו חשוב אפלו לא נתבון בפרוש לפטור, ב"י, עין מ"א: (יא) ממין שבקעה. אע"ג דהם בכלל חטה ושעורה מ"מ אין נזקין בהדיא בקרא, ע"ל סימן קסח ס"ד:
(א) שהוא עקר. וכל שהוא הרב הוא העקר; וכל שיש בו מה' מינין אולתין בתריהו, וכלכד שיהא בהם ממש, אבל אם ערב במים עד שהוא רף מברך שהטפל, עין

משנה ברורה

שפיר עבדי. ויותר נראה לי, דאפלו אם הוא מברך על הצית, טוב שיכנס בהדיא לפטור גם האתרוג, אחרי דהאתרוג חביב לו יותר, ולדעת הרמב"ם וסיעתו אינו יוצא בזה ממילא על האתרוג; וכן כל כהאי גוונא היכא שיש דעות בפוסקים על איזה דבר מברך בתחלה, יהיה זהיר בשעת ברכה לכנס לפטור שניהם, דבלאו הכי יש חשש דאובל המין השני בלא ברכה: ו (לד) ואיהו לאו ממין שבקעה. אף-על-גב דבסמין מין חטין, ושבלת-שועל ושפון מין שעורים, (כג) מכל מקום בין דאין נזקין בהדיא בקרא אין בהם חשיבות מין שבקעה כל-כך כמו המפרכשים בהדיא בקרא: (לה) דעבדי מניהו פת. וגם הם בכלל חטה ושעורה דקרא על-כל-פניהם⁽³⁰⁾ [דחטה ושעורה קודמין לגפון ותאנה ורמון]. וכתב המגן-אברהם דדוקא הני דחשיב כאן, אבל זיתים עם תבשיל של שבלת-שועל, זיתים קודמין משום דמקדמין בקרא; אבל בפה אחרונים חלקו על זה, וכנ"ל בסעיף-קטן כה, עין שם. ועתה נבוא לבאר סדר המצלות בקצרה, וכל המאחר מחברו הוא גרוע מחברו: 'המוציא' [אפלו מפת (כד) של שבלת-שועל ושפון]; 'בורא מיני מזונות' על מצשה קדרה (כה) דשעורים; 'בורא מיני מזונות' על מצשה קדרה (כו) דשבלת-שועל ושפון, שהוא גס-פן מין שעורים⁽³¹⁾ [וי'בורא מיני מזונות' דשעורים, בין דשעורה מפרש בקרא, קודם להן,

* אם העקר מערב. עין במשנה ברורה סעיף-קטן כו בשם האליה רבה⁽²⁹⁾: * ואיהו לאו ממין שבקעה וכו'. הנה לפי מה דכתב המחבר לעיל בסעיף א בדעה הראשונה דהיא סתמית, דהיכא דאין ברכותיהן שוות לא אולתין בתר מין שבקעה, אין מקום לדברים אלו. אכן האמת דדבר זה הלא הוא מהגהת-מלמוני בשם הר"מ, ודוע דשיטת הר"מ הוא דאף באין ברכותיהן שוות מין שבקעה עדיף:
* אם העקר מערב. עין במשנה ברורה. ובדף-הסיים אות יח נזקין דברים המטבחים כתב נזה לשונו: אם אוכל שני מאכלים שהן מערבין בקערה אחת, אם עקר פניהו על האחד, מברך עליו ופוטר השני, אפלו הוא המועט, ובסתם, מה שהוא הרב הוא העקר, עין שם, אבל אם יש בפעולות אפלו מצט מה' מינים שעבר בתוכו כדי לאלל, מברך 'בורא מיני מזונות' ופוטר השני, עד כאן לשונו. אכן בסמ"א, בכלל נא סעיף יג ובכלל נד סעיף ט, מצדד, דהיכא דמנכר ומבדל כל מין בפני עצמו מברך על כל מין ומין, ולא אולתין בתר רבא ולא בתר ה' מיני דגן. ולמצשה נראה דספק ברכות להקל, ולא יברך אלא בברכה הרב, וכן בתבשיל שמערב בו מה' מיני דגן יברך רק 'בורא מיני מזונות' [וגם 'על המנהיג' בסוף, אם יש בו בציט דגן בכדי אכילת פרס], וכן משמע בפרי"מגדים בפתיחה בענין ברכת הפהנין, אות יא, דאפלו היכא דמנכר כל אחד בפני עצמו נמי בתר רבא אולתין וכן בתר ה' מינין אפלו הם המועט, ולא יברך אלא ברכה אחת, וכן שמעתי מורים בשם גאון אחד. והרוצה לחוש לדעת סמ"א, ימצא הפרי"מגדים ויהיה מערב עם פתימי העשה או הגרופי"ן של ה' מיני דגן ויאכלם ביחד, ויברך 'בורא מיני מזונות' על שני המינים ביחד; וכן לענין שאר מינים שאצקם מחמשה מיני דגן, אם

(כ) ואפלו לבסמין שהוא מין חטים הוא גס-פן קודם; 'בורא פרי הגפן'; (כח) זיתים; (כט) תמרים; וצנבים; תאנה; ורמון; 'בורא פרי העץ'; ופרי האדמה; 'שהכל'. ובכל אלו אין משיחין (ל) על חביב כלל, דמי שהוא מאחר מחברו אפלו הוא חביב יותר, כגון שהיה חביב לו ה'שהכל', אפלו הכי פרי האדמה קודם לו, וכן בכל הנזכר לעיל. 'בורא פרי העץ' ו'בורא פרי האדמה', (לא) אולתין בתר החביב אפלו השני מין שבקעה. הני שניהם חביבין, אולתין בתר מין שבקעה. ואם אחד מהן מקדם בפסוק, כגון שפוסס קליית חטה דברכתו 'בורא פרי האדמה' ואובל זית, יקדים חטה דהוא קודם בקרא, כן כתב המגן-אברהם, והגרי"א פליג על זה, וכמו שכתבנו לעיל בסעיף-קטן כו, עין שם. שניהם אינן מין שבקעה, יש להקדים 'פרי העץ' אם שוים בחביבות, הא לאו הכי חביב קודם, וכנ"ל, וכן שניהם 'פרי האדמה' או שניהם 'שהכל', (לב) אולתין בתר חביב⁽³²⁾. והנה מה נקרא חביב? אכן בגי' אשכנזי נמשכין אחר הרא"ש וסיעתו, שהוא המין הרגיל להיות חביב אצלו, כמו שכתוב בסעיף א, ואם שניהם חביבים אצלו, אולתין אחר איהו שחפיץ עתה, כמו שכתוב בסעיף ב להרמב"ם. ברכה אכילה ושתיה⁽³³⁾, (לב) אפלו ברכה 'שהכל', קודמת לברכה הרי"ח⁽³⁴⁾:

א (א) אם העקר מערב. כגון כל תערובות שני מינים, שהאחד הוא העקר והשני אינו בא אלא לתקנו ולהכשירו⁽¹⁾, או אפלו שניהם עקרים, אלא שהאחד מברכה מחברו, הרב הוא (א) העקרה⁽²⁾, כמו שכתוב סימן רח סעיף ז; (ב) ואפלו כל מין ומין עומד בפני עצמו ונכר, נמי בתר רב אולתין⁽³⁾. ועל-כן בפורים שמקרחין שמשמין בדבש ומערבין בהם פתימי אגוז, כל שרוב שמשמין, בתר העקר אולתין ומברך 'פרי האדמה'⁽⁴⁾. (ג) ומיהו, כל זה דוקא בששניהם הוא דבר חשוב, הא אם אחד מהן אינו דבר חשוב, אף שהוא הרב בטל הוא לגבי

שער הציור

תרגום: 1 גריסים.

(כג) מגן-אברהם: (כד) פרי"מגדים: (כה) אף שבתחלה לא נזכר זה במגן-אברהם, לכסוף פרש בהדיא דהוא קודם ליין, ועין בסמ"א דמבטל-השקל: (ט) כן כתב הרמ"א בסעיף ד בהגה"ה, דכל מצשה קדרה דה' מינים קדם ליין [פמ"ג]: (כו) בסימן קסח, עין שם: (כז) אף דמבטל-אברהם וט"ו כתבו דזיתים קודם למיני מזונות דשעורים, כבר כתבנו לעיל במשנה ברורה דהרבה אחרונים חולקין על זה וסבירא להו דשעורה קודמין, וממילא הוא הדין דשבלת-שועל ושפון, וכן מוכח באבן-העזר, עין שם: (כט) כן איתא בסעיף ד בהדיא, והמיה על המגן-אברהם שלא נזכר [פמ"ג]: (ל) אחרונים: (לא) מגן-אברהם ושא"א: (לב) הכל באחרונים: (לג) פרי"מגדים. ולא העפתי ספקא דמגן-אברהם⁽³⁵⁾ משום דהרבה אחרונים הסכימו דמיני מזונות של שעורים קודמין לזית: (א) מגן-אברהם: (ב) פרי"מגדים בפתיחה ודף-הסיים אות יח נזקין דברים המטבחים, עין שם, ועין בסמ"א דאם לאו אות יג שדעתו לשנכר כל אחד בפני עצמו לברך שמי ברכות, וספק ברכות להקל: (ג) פרי"מגדים שם לדעת הט"ז, ומשמע שהוא מצדד שם כן לדניא:

הלכות ברכת הפרות סימן ריב

באר הגולה 250

ג שם במשנה
(ב) כל אחד לבדו. ונאכלו פת שהוא חשוב מכל, אם הוא טפל, כגון (ג) שאוכל דג מליח ואוכל פת עמו כדי (ד) שלא יזיקנו בגרונו, מברך על הדג ופוסטו את הפת (ד) כיון שהוא טפל: הגה [*] ויש אומרים, אם הטפל חביב עליו, מברך עליו (ה) ואחר כך מברך על העקר (אגור בשם א"י). הא דמברך על העקר ופוסטו את הטפל, וכלא"ה צריך לברך, מ"א בשם של"ה וכ"כ הש"י ס"ק א. יש למנע מלאכל פת

שערי תשובה

באר היטב

סי' רח ס"ו ועס"ר ר"ד, מ"א: (ג) שלא יזיקנו. אבל האוכל העריג"ג עם פת, הפת עקר והעריג"ג בא ללפת הפת, ט"ז, ע"ש. מי שאוכל פת למתק השתיה, מברך על המשקה ופוסטו את הפת אם היה דעתו עליו כבורר או שדרכו בכך ברב הפעמים ללאכל פת באמצע השתיה והרי כאלו דעתו עליו, בשעת השתיה, כי מי יוכל להבחין אם אכלו משום מליח כדאז צריך לברך

[*] ויש אומרים אם הטפל חביב. עין במג"א ס"ק ג, ובאהע"י שם כי הלא שם אסור להרבות בברכות אלא כשפוסטו בברכה הראויה מתקנת חכמים, אבל אם בא לפוסטו בברכה אחת דרך עקר וטפל לא שם זה ויכול לברך בפ"ע ברכה הראויה כגון להחיות אחר השעורה, וא"ש מ"ש המג"א סי' רטו בשם השל"ה, ע"ש: וכלא"ה צריך לברך, מ"א בשם של"ה וכ"כ הש"י ס"ק א. יש למנע מלאכל פת

משנה ברורה

תוף השעורה ואוכל אחר כך אגוס"י למתק השתיה, אין צריך ברכה, משום דברכת הלחם פוסטו, דהמשקה טפל ללחם והאגוס"י למשקה: (ה) ואחר כך מברך על העקר. עין במגן אברהם ובבאור הגר"א שהקשו בפה קשיות על זה, (טו) ומסיק המגן אברהם לדינא דאין חלוק בזה, וגם באלה רבה הביא בשם פה"ג וכליבו שכתבו בהד"א, שאכלו אם הטפל חביב עליו מברך על העקר לבד, והטעם, דאף שהטפל חביב עליו בעצם יותר, מכל מקום עתה אינו אוכלו רק בשביל העקר, ששבבילו התחיל האכילה וכלתו לא היה אוכל הטפל כלל. ועין שם עוד, דכל זה אפילו בשאין ברכותיהן שוות וגם אין אוכלן ביחד, ובפרט כשברכותיהן שוות או שאוכלן ביחד, בודאי מברך על העקר לבד. (טז) מי ששתה יין-שן, ואוכל איזה דבר או מעט פת אחריו להפיג חריפות השתיה, נעשה הפת טפל ואין צריך לברך עליו, אכן ודקא כשהיה דעתו עליו בשעת ברכה או שרגיל בכך ברב הפעמים, וכנ"ל בסעיף קטן ד, עין שם. ולענין גטילת ידים, עין לעיל בסימן קנח סעיף קטן י במשנה ברורה: (י) וכל זה קשאי פתתו לאכל הטפל, שאינו רצב כלל ואינו אוכל אותו רק להפיג המרידות, אבל אם פתתו בשביל הטפל גם כן, כגון ששתה יין-שן (י) ואוכל גם כן לעקא"ף או מרקחת, אף-על-גב שדקא ששך עקר והשגי טפל, כיון שפנתו לאכילת שניהם אם כן אין זה טפל לזה, וצריך לברך על הלעקא"ף או על המרקחת תחלה שהם חשובין, ואחר כך מברך על היין-שן: (י) אף שהיין-שן חביב עליו. והוא הדין כשדקא לאכל שאר דברים, אינו מותר (י) רק כשדקא לאכל רק מעט כדי להפיג המרידות אז הרי טפל, אבל כשדקא לאכל (יט) יותר מזה אין שם טפל כלל, כיון שאוכל אותם מחמת עצמותם כדי לסעד הלב. וכתבו האחרונים בשם השל"ה, דטוב למנע מלאכל פת למתק שתיית היין-שן, כי מי יוכל להבחין היטב אם הוא רק להפיג מרידות או גם לסעד הלב, דאז צריך

מעוט החשוב שהוא העקר. ועין סימן רד סעיף יב ובמה שכתבנו שם. (ז) ודע, דבחמשת מיני דגן קמא לן לעיל בסימן רח דאם מערבין עם שאר מינים, אפילו הם המעוט, (ח) כל שנתן בהתבשיל לטעם, אזלינן בתריה ומברך עליהם 'בורא מיני מזונות' לבד ונפטר מערובות הרב, (ו) מפני שמצי' דגן נחשבין לעקר תמיד, (ו) אף בלבד אם יש בהם ממש, אבל אם ערב קמח במים הרבה כל-כך עד שהוא רך כדי שיהא ראוי לשתיה, מברך 'שהכל': (ב) כל אחד לבדו. בין (ח) שאוכל העקר והטפל בבת אחת, בין שאוכל העקר תחלה והטפל אחר כך, וכדלקמה: (ג) שאוכל דג מליח. כגון שאכל (ט) דבר מתוק מקדם ואוכל דג מליח להפיג המתיקות, ומפני שלא יזיקנו המליח בגרונו אוכל פת עמו, אבל אינו תאב כלל לאכל פת, לכן הרי הפת טפל, מה שאין כן אם הוא תאב לאכל פת גם כן, אף-על-פי שאוכלו עם המליח, כהנהוג לאכל דג מליח שקורין העריג"ג עם פת, אינה טפלה אליו אפילו אם תאב להמליח יותר, וצריך לברך עליה 'המוציא' ופוסטו את המליח [אחרונים]: (ד) כיון שהוא טפל. ונאכלו בשלל זה הטפל לפניו בשעת אכילת העקר, (י) אם היה דעתו בשעת ברכה לאכל גם הטפל, או שדרכו בכך לאכל הטפל אחריו, פוסטו הטפל: (גם בענין ודקא שישאכל הטפל באותו מקום, (יא) לאפוקי כששנה מקומו ביניהם: (י) אבל אם אינו רגיל בכך, וגם לא היה דעתו בפרוש בשעת הברכה לאכל הטפל, צריך לברך גם על הטפל: (יב) אף אז מברך על הטפל רק 'שהכל', דעל-כל-פנים טפל הוא ומפסיד ברכתו העקרי, ודומיא דפסק הרמ"א לקמן בהג"ה דאם אוכל הטפל קדם העקר, אף וצריך לברך עליו בפני עצמו ואינו נפטר בברכת העקר שיקברך אחר כך, מפל מקום כיון שהוא טפל מפסיד ברכתו העקרי. (יג) האגוס"י: (ד) שאוכלין אחר השעורה למתק שתיית היין ששתה מקדם, אין צריך לברך עליה, דהן טפלין להיין וברכת היין פוסטו, והוא הדין כששתה שאר משקין

שער הציון

(ד) מגן אברהם. ועין בחדושי הרא"ה שהסביר לנו טעם, למה לענין מערובות שהוא גם כן משמע עקר וטפל קמא לן דבחמשה מיני אפילו מעוט הם העקר לעולם, ובשאינן מערבין אפילו פת טפל לפעמים, וכתב, דקשה במערובות אירעין לענין חשיבות בהתבשיל, ואמרין דקששם בתוכו מיני דגן שם אותן לעקר בהתבשיל כי הם חשובין יותר, מה שאין כן בשם מפדיו, כענין מתניתין דפת ומליח שהוא בעין ובא עם המליח, אינו עקר כלל ולא בא אלא להקשיר את פיו: (ס) לאפוקי אם רק לדבק בעלמא, קמא לן לעיל בסימן רח סעיף ב דבטלי לגבי שאר מינים: (י) ועין שם עוד בסעיף ט במשנה ברורה ודקא כשדקא טעם דגן בפני: (א) מגן אברהם מסעיף ו שם: (ב) כדלקמה בהג"ה: (ב) צירתי באפן זה ולא צירתי בפשיטות כגון שחפץ לאכל דג מליח, וכפשיטות לשנא דהמחבר, וכמו שכתב הש"י והאל"ה רבה, משום דהרבה אחרונים נהפ"ח ורש"ל ודבריהם מודות, וכן משמע גם כן מהרע"ב וכן כתב ברבנו ירמיה וכן משמע מהרמב"ם בפרושו להמשנה וכן מרש"י מצדדים ודקא באפן זה שהיה מרח לאכל המליח מפני חלשת לבו מהמתיקות, לכן חשיב המליח לעקר אף נגד הפת, הא בעלמא לא אמרין דהמליח יהיה עקר נגד הפת, וכן משמע מהעסקת המגן אברהם והס"א: (י) מגן אברהם ואל"ה רבה ורש"א: (יא) תוספות ומגן אברהם: (יב) מגן אברהם וד"ח החיים: (יג) שלטי-גבורים ומגן אברהם סימן קעד: (יד) ודקא כשהיה דעתו בשעת ברכת היין לאכל אחר כך האגוס"י או שרגיל בכך, וכנ"ל: (טו) וכן בס"א דהחיים לא העמיקו פוט זה להלכה. והנה המגן אברהם כתב דאף האור ודוע גופא כנחנו כמה שכתב: אבל אם הענין, דהינו שאין מוכח שהענין עקר אצלו, עין שם, ותפס עליו הבית מאיד, דהלא האור ודוע כתב שהענין עקר, והוא מצד שאין הענין עקר. אבל לפי מה שזכרנו עתה שנדפס האור ודוע, אימא להדיא בהמגן אברהם: אם אין הענין עקר מברך על הדין. ובאגור שלנו נחסר תבה אחת, וצריך לומר: אם אין הענין עקר, ועין שם שכתב שמה כל עקרי דברי המגן אברהם, ומעתה שוב אין לנו להסתפק כלל בהלכה זו למעשה, דבדאי הדין עם המגן אברהם: (טז) אחרונים: (יז) ח"א: (יח) פשוט: (יט) נראה לי דאפילו זו המעט שמועיל להפיג המרידות גם כן אינו רשאי לטעם בלי ברכה, אחרי שפנתו בזה גם לסעד הלב, וכן מצאתי באחרונים בשם משוכת משיבת נפש:

תרגום: 1 מין דג מליח. 2 מין צמח הנקרא 'שבת'. 3 עונה.

הלכות ברכת הפרות סימן ריב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק א]

מפני שמיני דגן נחשבין לעקר תמיד⁵.

(5) ולענין מיני מזונות המעורבים במשקה [כגון דגנים עם חלב], ראה לעיל סי' קסח ס"ק סה, ומה שכתבנו שם.

ולענין מרק עם אטריות וכדו', ראה לעיל סי' רה ס"ק יא, ומה שכתבנו שם.

[משנ"ב ס"ק ג]

כגון שאכל דבר מתוק מקדם ואוכל דג מליח להפיק המתיקות⁶, ומפני שלא ייקנו המליח בגרונו אוכל פת עמו⁷, אכל אינו תאב כלל לאכל פת, לכן הוי הפת טפלה⁸.

(6) ואם אוכל עוגה או מאכל, ויחד עמם שותה תה או קפה, הורה הגר"נ קרליץ (חוט שני ברכות עמ' רטז) שאם סיבת השתייה היא מחמת אכילת המאכל [שגרם לו לצימאון וכדו'], הרי המשקה טפל לאכילה, ונפטר בברכתו. אך אם היה גם צמא או תאב למשקה וכעת נודמנו לפניו גם מאכל וגם משקה, שניהם עיקר ומברך על שניהם [וראה דברי הגר"ש אויערבך בקובץ צהר אהל ברוך עמ' רטז].

(7) ואם אכל את הדג המלוח שהוא העיקר והיה בו פחות מכשיעור, ומהפכת הטפילה אכל כשיעור, כתב הכף החיים (ס"ק ב) בשם שו"ת משיבת נפש (למהרא"ל צינץ, סי' יט) שהפת מצטרפת לדג, ונחשב כמו שאכל מהדג כשיעור ומברך 'בורא נפשות'. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' מב).

ואם אכל פת כשהיא טפלה, כשיעור כדי שביעה, דעת הגר"ש אלישיב (שיעורי מס' ברכות עמ' תפא) והגר"נ קרליץ (חוט שני ברכות עמ' ריז) שמסתבר שאינו חייב בברכת המזון מן התורה אף ששבע, מפני שאין לזה מעלת אכילת פת, ואינה אכילה חשובה של 'אבלת ושבעת' לחייב עליה ברכת המזון דאורייתא. מאידך, הגר"ש אויערבך כתב (קובץ צהר, אהל ברוך עמ' רנו) שלכאורה נראה שחייב לברך ברכת המזון מדאורייתא הואיל ובאה על השביעה, והרי שבע, ונשאר בצריך עיון.

(8) אמנם לענין השותה שמן מפני שחושש בגרונו ורק אוכל לשם כך מעט פת כדי שיוכל לאכול את השמן עמו ולא יזיקנו, כתב לעיל (סי' רב ס"ק כט) שנחלקו האחרונים אם הפת טפלה לשמן או שהיא עיקר. ובטעם החילוק, כתב הנחלת צבי (סי' רב ס"ק ד) שדג מליח יכול לאכול בלא פת ונהנה ממנו, ורק בכדי שלא יזיק לגרונו אוכל את הפת, מה שאין כן שמן שאינו יכול לאכול לבדו ואף האוכלו אינו נהנה, ואם כן הפת אינה טפלה אלא עיקרית, והביאו הא"ר שם (סי' ח), ותיירץ עוד, שכיון שאין הדרך להתרפאות באכילת שמן ופת, העושה כן בטלה דעתו אצל כל אדם, והפת נחשבת עיקר.

[משנ"ב ס"ק ד]

אם היה דעתו בשעת ברכה לאכול גם הטפלה⁹, או שדרכו בקדש לאכול הטפל אחריו, פוטר הטפלה¹⁰. [גם בעיני דוקא שיאכל הטפל באותו מקום לאפגני קששנה מקומו ביתים¹¹]. אכל אם אינו רגיל בקדש, וגם לא היה דעתו בפרוש בשעת הברכה לאכול הטפל, צריך לברך גם על הטפלה¹², וכו', דהמשקה טפל ללחם והאגוס¹³ למשקה¹⁴.

(9) בטעם הדבר שצריך שתהיה דעתו על הטפל בשעת ברכת העיקר [כמבואר בתוס' (ברכות מד, א ד"ה באוכלי), וראה בעל המאור שם (כט, א בדפי הרי"ף) שחלק על זה], כתבו החו"א (או"ח סי' כז ס"ק ט) והעמק ברכה (ברכות הנהנין אות ה, עמ' נח) שמה שעיקר פוטר את הטפל אינו משום שטפל אינו צריך ברכה וניטל ממנו חיוב

ברכה, אלא הביאור הוא שאין צריך לברך על הטפל בפני עצמו וברכתו שווה לברכת העיקר, ומאחר שברכת העיקר היא גם ברכת הטפל, כשלא היה הטפל בשעת ברכה ולא היתה דעתו עליו, לא נפטר בברכת העיקר. וכן דקדק בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' מב) מלשון המשנה (ברכות מד, א) שכתבה שהעיקר 'פוטר' את הטפל, ולא כתבה שהטפל אינו צריך ברכה, שאין הטפל מופקע מהצורך לברך עליו, אלא שנפטר בברכה שבירך על העיקר. וכן ביאר בחי' רבי אריה ליב (מאלין, סי' א אות א) את שיטת האור זרוע המובאת ברמ"א כאן, על פי סברא זו. וכן הוכיח הגר"ש אלישיב (שיעורי מס' ברכות עמ' תפא, הע' רעו) מהדין של טפל שאכלו קודם העיקר, שיש לברך על הטפל אלא שהוא נפטר בברכת העיקר. והגר"ח פ"ש שיינברג (חידושי בתרא ס"ק א) הוכיח כן ממה שכתבו הפוסקים שאם נשאר בסיום האכילה מעט מהטפל בפני עצמו אין צריך לברך עליו, ומוכח שהטפל גם כן חייב בברכה אלא שנפטר בברכת העיקר, ולכן אף אם נגמר העיקר א"צ לברך על הטפל כיון שכבר נפטר בברכת העיקר [וראה שו"ת אבני נזר או"ח סי' לח ס"ק יג].

ומטעם זה, האוכל סוכר וכדו' לאחר נטילת תרופה כדי להמתיק את המרירות שבפיו, כתב הברכת הבית (שער יד סט"ו) שצריך לברך עליו אף על פי שאינו אוכלו אלא מחמת התרופה, מפני שכשלא בירך על העיקר [התרופה] בודאי צריך לברך על הטפל, וכן דעת האדר"ת (צהר אהל ברוך עמ' פג). וכן דעת הגר"ש אויערבך (שש"כ פ"מ הע' רלא) לגבי מי שעירב תרופה עם דבר מתוק כדי להמתיקה, שצריך לברך עליו [וראה נשמת אברהם כאן].

(10) ואפילו אם לא היה דעתו על הטפל בשעת הברכה, כתב בשו"ע הרב (סי' ש) שאם קבע עצמו על העיקר, והוא דבר שקביעות מועילה בו מפני שדרכו בכך, כגון פת או יין, הריהו פוטר את הטפל.

(11) אמנם אם אכל מאכל שהוא טפל לדבר הטעון ברכה לאחריו במקומו, כתב בשו"ע הרב (סי"א) שבוה אין עמידתו נחשבת כגמר סעודתו, כל שלא בירך ברכה אחרונה.

(12) ובאופן זה שצריך לברך על הטפל, כתב הערוך השלחן (סי' ג) שהוא אפילו אם ברכת הטפל שווה לברכת העיקר, כגון ששתה יי"ש ונחלש לבו ולוקח גבינה לחזק הלב, מ"מ כיון שבעת השתייה לא היה בדעתו לאכול את הגבינה, צריך לחזור ולברך 'שהכל' על הגבינה. ובכף החיים (סי' ב) מבואר שאם ברכוהם שוות ויש עדיין מן הטפל לפניו אין צריך לחזור ולברך.

והשוותה תה והביאו לו סוכר שלא היתה דעתו עליו בשעת הברכה, כגון מבית אחר, דעת הגר"ש אויערבך (שש"כ ח"ג פמ"ח הע' קט) שמאחר שהאיסור ליהנות בלא ברכה הוא משום שנחשב כגזל ומעילה, יתכן שזה נחשב כממון, שאינו מתבטל ברוב, ואין הסוכר בטל בתה, ולכן טוב לברך על מעט סוכר ולכוון גם על הסוכר הנוסף שבתוך התה. מאידך, בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סי' מח אות ה) כתב, שאין צריך לברך על הסוכר. וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ב עמ' ש), וכתב שהוא הדין לגבי תוספת מלח לתפוחי אדמה וכדו', וכן לגבי השותה תה או קפה חם והצטנן מעט ורוצה להוסיף עליהם מעט מים ורתחים כדי לחממם, שאינו צריך לברך על תוספת המים אף שלא היה בדעתו בשעת הברכה על המים הנוספים, שמאחר שהם מתערבים ואינם ניכרים כלל בפני עצמם הריהם כחלק מהתה, ואין זה דומה לטפל ועיקר, שהטפל הוא מאכל בפני עצמו אלא שנשפל לעיקר. וכך הוא הדין בנותן קוביות קרח בכוס מים כדי לצננו. וכן מבואר בשו"ת שבט

המשך במילואים עמוד 61

קבו באר הגולה

הלכות ברפת הפרות סימן ריב

ד גליבו

הנינו (ו) שאוכל בחד או שאוכל (ז) העקר תחלה, אבל אם אוכל הטפל תחלה, כגון שרוצה לשתות, ורוצה לאכל תחלה כרי שלא ישתה אלכא וריקנא, (ח) או שאוכל גרעיני גרונניות למתק השתיה, מכרף (ט) על האכל תחלה אף-על-פי שהוא טפל לשתיה, *ואינו מכרף עליו (י) רק 'שהכל' (יא) הואיל והוא (ג) טפל לדרך אחר (ת"ה סי' ל"ה):

ב ימקחנת שמניחין על (ז) רמיקין דקים, אותם רמיקין (יב) הוו טפלה למקחנת, שהדבר ידוע שאין מתכוננים (יג) לאכל (ט) לחם:

באר היטב

ואח"כ מכרף על היין בפה"ג, וצ"ע מנ"ל הא; לכן נ"ל דאין לסמוך על הוראה זו, מ"א ועין ט"ז: (ז) רמיקין. לעיל סימן קסח סי"ח פתבתי דוקא אם אוכל הרמיקים עם המקחנת, אבל אם אוכל המקחנת מלמעלה והשאר הרמיקין ואוכלן בפני עצמן צריכין ברכה הראויה להם, דאז עשה מהם ג"כ עקר: (ט) לחם. רק שבאים לדבק המקחנת עליהם שלא ישנופו הידים בדבש. וכתב המ"א: אבל במקדיות אלו שמניחין המקחנת על הדבשנין שטובים למאכל, א"כ פננתו ג"כ לאכילת הדבשנין ומכרף עליהם:

באר הגולה

הרב ממין אחר, והמין השני שהוא המועט מבדל בפני עצמו, כגון שבשל בחד תפוחים עם מעט תפוחי-אדמה וכהאי גוונא, ימצו המעוט ויכרף בברכת הרב: * ואינו מכרף עליו רק 'שהכל'. עין במגן אברהם כמה שהסביר טעם האור ודוע, וכתב: אבל בתרומת-הדשן הבין דהאור דרע מר"י וכו'. והנה עצם טעם הדבר מבאר בדרכי-משה וזה לשונו: מאחר שהוא טפל לדרך אחר, ואין עקר ההנאה מאותו דבר, שיכרף עליו בברכתו הראויה, אלא שצריך לברך שלא ינהה מן העולם בלא ברכה, וכשכרף עליו 'שהכל' הרי ברוך וכו'. ולכאורה אפשר לומר דהרמ"א אויל לשיטתו בסימן רד סעיף יא בנה"ג שכתב שם וזה לשונו: וכל מקחנת שאין בריאים רגילין בו אלא לרפואה מכרין עליו 'שהכל', והוא מדברי הרמ"א שמוכא שם בבית-יוסף, והשעם, דכיון שהדבר מיוחד רק לרפואה ולא להנאה ממנו לא שך בה ברכה העצמית ורק 'שהכל' מכרף, דאף שהוא אינו מכון להנאה, הא על-כ"ל פנים נהנה: והכי נמי בענגנו אפשר לומר, דכיון שאין פננתו להנאה מהטפל רק לאגוני שלא יזיק לו העקר, לא שך לברך עליו ברכה העצמית רק 'שהכל'. מהיו, באמת יש לחלק, דהתם אין הבריים רגילין בו כלל ולכן הפסיד ברכתו, מה שאין כן הכא דמאכל בריאים הוא אלא שהוא לזמן אורח עקשו לטפל, עדיף טפי. ועל-כ"ל פנים נראה לענין דעמי, דלפי מה שהסביר שם רב הפוסקים דבין זה דלא כהרמ"א, וכמבאר בדברי האחרונים שם, דאף שהוא עומד לרפואה ומתכוון לרפואה, בין שהוא על-כ"ל פנים נהנה מכרף עליו ברכתו הראויה לו, וכל-שכן בענגנו דלא גרע מזה, דאף שאין פננתו לאכילת הטפל בעצמו, מכרף עליו ברכתו הראויה לו. ועין בבאור הגר"א שםפקק גס"פ על עקר דין האור ודוע וכתב שהוא תמוה:

למפרע, וכתב הנה נהנה בלא ברכה⁽¹⁹⁾: (י) רק 'שהכל'. ורוצה לומר, דכיון דעל-כ"ל פנים אכילתו הוא לטפל לדרך אחר, הפסיד ברכתו הראויה לו ומכרף 'שהכל' כדי שלא ינהה בלי ברכה. והנה הרמ"א סתם בזה ולא הזכיר שום חלוקה, דמכרי בכל גווי, אבל המגן-אברהם חלק בזה, ודעתו דדוקא אם שותה משקין שבברכתו 'שהכל', והנה ראוי לברך על המשקה 'שהכל' ולפטר זה, אף מפני שאוכל הטפל תחלה צריך לברך עליו, לכן מכרף עליו בברכת העקר וממילא נפטר גם העקר בברכתו, אבל בשברפת העקר הוא דבר אחר, כגון ששתה יין, אין מכרף על המאכל שמקדם 'שהכל' רק ברכתו הראויה לו. ולכתחלה (מ) טוב למנע לגמרי מלאכל הטפל קדם לעקר⁽²⁰⁾: (יא) הואיל והוא טפל לדרך אחר. ואם הטפל חביב עליו, מכרף עליו ברכתו הראויה לו [ט"ז וא"י]:

ב (יב) הוו טפלה למקחנת. וצריך לברך על המקחנת לכו"ל⁽²¹⁾: (יג) לאכל לחם. רק שבאים לדבק המקחנת עליהם שלא ישנופו הידים בדרך⁽²²⁾. ועין באחרונים שכתבו, דבמדינותינו שעושין הדבשנין שטובים למאכל ומניחין המקחנת עליהם, אם-כן פננתו גס"פן לאכילת הדבשנין, ומכרף עליהם. ועין לעיל סימן קסח במשנה ברוכה סעיף-קטן מה, שכתבאר שם כל פרטי דין זה⁽²³⁾:

שער הצינור

(כ) בן הספים בספר מגן אברהם לדינא בסימן רח, וכתב דאף שספסר בריי"ט סתפק קצת בזה [והוא בשערי-חשובה בסימן רח, ע"ש], העקר כן הוא, ופוק חזי מאי עמא דבר, עין שם. ומה שכתב בסימן רח סעיף יג, דאם אוכל בשר ודגים ואכל מתמשת המינין אין 'על המשתה' פוטרת אותם הנה כולל הכל ודגים עם הפסין בחד, אבל כשאכלן טפל נא כשאכלן עם תבשיל של ה' מינים, דבדאי בזה אין אחר טפל להכריז, דכל אחר דבר בפני עצמו הוא, וכן משמע בשערי-חשובה שם: (כא) ואינו דומה למה שכתבו מקדם דאם פננתו בשביל הטפל גס"פן, כגון ששותה י"ש ואוכל לעק"י או מקחנת, דצריך לברך גם על העק"י. דהתם אין אוכלן בחד ללפת, אבל הכא כשאוכל בחד, מסתברא דמה שאוכל ללפת בודאי הוא טפל אצלו אף דהוא תאב לו; ויש סעוד לזה מ"ט סוף סעיף-קטן ג, עין שם: (כב) ולא העתקתי דברי הש"ס בסעיף-קטן ה, שחולקים עלה החמ"מ משה והפארמרמ"ד ודברי הרמ"מ גס"פן: (כג) והוא הדין כל כהאי גוונא, כגון שרוצה לאכל צנן ותמכא שבברכתו 'בדא פרי האדמה', ואף להפיג חריפותו אוכל מעט פת, ואם היה אוכל אותו אחר-כך או בחד לא היה צריך לברך כלל על הפת, דנפטר בברכת הצנן, אף עתה שאכל הפת מקדם כדי למתק חריפות של הצנן שלא ידבק בל"ק, לדעת הרמ"א מכרף עליו 'שהכל', ולתמכא-אברהם מכרף עליו 'המוציא', ברכתו הראויה לו: (כד) כי יש מאחרונים שפסקין על כל עקר דין הרמ"א [עין בבאור הגר"א ובבית-מאיר] ומסכימים עם הבית-יוסף, דאם אוכל הטפל קדם לעקר אין עליו שם טפל כלל ואין לשנות מברכתו הראויה לו, וכן העתיק בדרך-הימים בדרךנו דטוב למנע:

תרגום: 1 עונה.

מילואים

הלכות ברכת הפרות סימן רי

המשך מעמוד קודם

והחידוש לגבי קטניות, ביאר הגר"ש וואזנר (מבית לוי חט"ו עמ' ע ס"ק ד), שאף שהם גדלים כמה ביחד בשרביט, מ"מ דינם כברייה. והורה שלפי זה בונים דינם כברייה.

ולענין פלח של פרי הדר, הסתפק הגרי"י קניבסקי (שעורי שלמי תורה הל' ברכות עמ' מה) אם נחשב כברייה, וכן הסתפק הגר"נ קרליץ (חוט שני ברכות עמ' ריב). ובשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה כח) כתב שנחשב כברייה, ואף הפלחים הקטנים שבתוך הפלחים הגדולים שבפומלה חשובים כל אחד מהם כברייה. וכן הורה הגר"ש וואזנר (שם) שפלח של פרי הדר דינו כברייה. מאידך דעת הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש פל"ז ס"ק יא) שפלח של תפוז אינו נחשב ברייה.

וגרר פרג, מבואר בא"א (בוטשאטש) שנחשב כברייה, והביאו בשו"ת שבט הלוי (שם) להלכה, וכתב שאין הבדל בין גרגר פרג לגרגר שומשום בזה.

[משנ"ב ס"ק ו]

שְׁמֵרְכֵינִי לְאַחֲרֵי (21), מְפָנִי חֲשִׁיבוֹתָהּ (22).

(21) ולמעשה, אף אם אכל בריה שספק שמה שיעורה כזית, כתב לקמן (סי' רטו ס"ק ב) שאין מברכים במקום ספק, אפילו שיש ספק ספיקא להצריך ברכה.

(22) לענין אכילת כזית מרור בליל הסדר, כתב לקמן (סי' תעה ס"ק יב) שאפילו אם אכל קלח שלם עם העלים כבריתו לא יצא אם אין בו כזית, וכתב בשעה"צ (שם ס"ק יב) שאפילו לדעה הסוברת שעל בריה מברכים ברכה אחרונה גם כשאין בה כזית, במרור לא יוצא ידי חובה, וטעם הדבר שדוקא לענין ברכה שענינה הודאה לה', משום חשיבות הבריה חייב להודות לה', אבל אכילת מרור שהיא זכר ליומררו את חייהם, כשאוכל פחות מכזית אין בזה זכר אף אם הוא דבר חשוב.

[שעה"צ ס"ק כא]

והוא הדין אם חלקו מקדם לשפיתם נאכלו (23).

(23) וכן אם לא הכניס את כל הבריה לתוך פיו אלא אכל מעט מעט, כתב הבן איש חי (שנה א פר' מטות אות ה) שאין זה נחשב לאכילת בריה, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה כח), וכן הורה הגרי"ש אלישיב (וזאת הברכה עמ' 54).

[משנ"ב ס"ק ח]

וְכָל-שֶׁפָּנָה אִם נִחְתָּהּ מִעַט מִהֶפְרִי גוֹפָא (24).

(24) ולגבי אגוז שהסירו ממנו את הקליפה, כתב באגרות הפרי מגדים (אגרת ג ד"ה אגוז) שאע"פ שקולפים ממנו את הקליפה דוקא מאד, מ"מ נחשב כברייה. והערך השלחן (ס"ד) כתב, שקליפת האגוז הקשה שמבחוץ אינה מעכבת לדין בריה, אמנם אם לא אכל את הקליפה הרכה שעל המאכל שראויה לאכילה, אין זה נחשב לאכילת בריה.

בענינים שמדאורייתא החמיר לכתחילה כחולקים. וכן העיד הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה שם הע' 53) שבעל האבני נזר הורה שאפשר לברך ברכה אחרונה על כזית של זמנינו, והראה באגודלו שהוא מראש האצבע עד קרוב לפרק הראשון.

[משנ"ב ס"ק ז]

וּבְמִשְׁקֵינִי נְפִי וְכו', דְּחִיבֻּ בְּרִכְיָתָהּ (18).

(18) ולענין גמיעת ביצה חיה, כתב בשו"ת חתם סופר (יריד סי' יט ד"ה ואין להשיב) שנחשבת כאוכל ולא כמשקה, והביאו הורעת תורה כאן [וכן בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שנח], וסייע לדבריו מהגמ' בביצה (ג, ב) שקראה לביצה 'אוכלא דאיפרת', וכתב שנפק"מ מדבריו לענינו ששיעורה בכזית ולא ברביעית, ומצטרפת עם מאכל אחר להשלים שיעור כזית. וכן כתבו האור שמח (טומאת אוכלין פ"ח הי"ג), והחזו"א (טבול יום סי' ד ס"ק י) ושו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' כא).

ולענין מים שבישלו בהם ירקות, ראה מה שכתבנו לעיל בסי' רה ס"ק ח, שאף שברכתם 'בורא פרי האדמה' מ"מ לגבי ברכה אחרונה שיעורם ברביעית.

[משנ"ב ס"ק ה]

גִּרְגֵר שֶׁל עֵנָב (19) וְהוּא הָדִין יֶאֱגֹךְ עֶצֶת או קטנית אֶחָת (20).

(19) וצימוקים, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' לד אות א) שיש להם דין בריה אף שהתייבשו מבפנים. שלא פקע שם 'בריה' אלא באופן שחסר מהפרי, או שהפרי התמעך עד שאין הצורה קיימת כלל, או שניטל ממנו הגרעין, משא"כ אם הפרי קיים אלא שהצטמק או התייבש מבפנים, יש עליו דין בריה, אלא שבצימוקים שהתייבשו מבפנים עד שלא נשאר מבשר הענב כלום רק קליפת הצמוקים, ואין יוצאת מהם שום ליחה, יש להסתפק אם נחשבים כברייה, וסיים שמי שמיקל בזה אין מזניחים אותו.

וגרעיני חמניות ודלעת [גרעינים שחורים וגרעינים לבנים], כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה כח) שנחשבים כברייה, וכן הורה הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ב עמ' שא, ברכות עמ' ריב) שהרוצים לאכלם בלא פקפק ישברו את הגרעינים קודם לאכילה או שיאכלו מהם כזית. ולענין מי שלא נוזה ואכל בריה, דעת הגר"נ קרליץ (שם) שיש לו להיזהר מלאכול עוד בריה מאותו המין, אלא אם כן ידחה בין הכל שיעור כזית, שאף על פי שכבר אכל בריה והוא בספק ברכה, כל בריה שמוסיף ואוכל, מכניס את עצמו לעוד ספק ברכה.

(20) וממה שנקטו הפוסקים דוגמאות של יאגד"ע וקטניות, הוכיח הגר"ש אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' צא ס"ק ה) שדין חשיבות בריה אינו רק בשבעת המינים, ושלא כמו שהסתפק בדבר בשו"ת הר צבי (אור"ח ח"א סוף סי' קי).

הלכות ברכת הפרות סימן ריב

המשך מעמוד 250

שכיון שענין נמלך בזמנינו אינו ברור, לכן מספק יברך בלי שם.

(13) וכן לענין השותה קפה אחר שתיית יין, כתב בבית"ל לעיל (סי' קעד ס"ב ד"ה יין) בשם החתם סופר שאין צריך לברך על הסוכר שנוטל בפיו למתק את השתייה, משום שהסוכר טפל לקפה והקפה ליין [ושם התבאר בהמשך דבריו האופן שיון פוטר את המשקין].

הלוי (חט"ו סי' מג אות ב) במי שבירך על חלב היה בדעתו לשתות עוד, וחשוב נמלך לשתות כוס קפה עם חלב, אינו צריך לברך על הקפה, אם כל רצונו עכשיו הוא בשתיית חלב מוטעם על ידי קפה, כיון שכבר בירך על החלב והדרך למזוג את הקפה בחלב נורק אם עיקר מטרתו הוא לשתות קפה חזק ונותן רק מעט חלב לתוכו, יתכן שצריך לברך על הקפה, אלא

מילואים

הלכות ברכת הפרות סימן ריב

המשך מעמוד קודם

[משנ"ב ס"ק ש]

וצריך לברך על הלעקא"ף או על המרקחת תחלה שהם חשוכין, ואחר כך מברך על היין-שןף⁽¹⁵⁾.

(15) וכן הטובל פת כיסנין בקפה, וכוונתו בשביל שניהם, כתב לעיל (סי' קסח ס"ק טה) שיותר טוב שיברך מתחילה על הפת כיסנין לבד בלא שרייה [שהרי ברכת הכיסנין קודמת לברכת הקפה (שעה"צ שם ס"ק טג)]. ואחר כך יברך על מעט סוכר ברכת "שהכל" להוציא את הקפה.

[משנ"ב ס"ק ה]

ולענין נטילת ידים, עין לעיל בסימן קנח סעיף-קטן י במשנה ברוכה⁽¹⁴⁾.

(14) שנחלקו האחרונים אם צריך נטילת ידים, והסיק במשנ"ב שם שבפחות מכזית בודאי יש לסמוך שלא להצריך נטילה, אבל בכזית או כביצה יטול ידיו ולא יברך על הנטילה מחמת ספק.

אמנם לגבי האוכל מעט פת יחד עם שמן שגומע מחמת שחושש בגרונו, סתם במשנ"ב לעיל (סי' רב ס"ק כט) שאינו צריך לטול ידים [לשיטת שהפת נחשבת טפלה].

הלכות ברכת הפרות סימן ריג

המשך מעמוד קודם

לכתחלה ששחך ויברך לכלם⁽²²⁾ וכו', ובסימן ח סעיף ה ובמשנה ברוכה⁽²³⁾.

(22) ובאופן שכמה אנשים מתעטפים בטלית חדשה, כתב לעיל (סי' ח ס"ק יד) שאמנם ברכת להתעטף יכול לברך אחד לכולם, אבל ברכת "שהחינו" יברך כל אחד בעצמו.

(23) שם (ס"ק יג) כתב שאף שיותר טוב שאחד יוציא את חברו לא נהגו כן עכשיו, ויתכן שהוא משום שאין כולם בקיאים להתכוון לצאת ולהוציא.

[משנ"ב ס"ק יח]

ועין לעיל בסימן ס במשנה ברוכה סעיף-קטן⁽²⁴⁾.

(24) שם הביא דעת המג"א שבמצוות דרבנן אין צריך כוונה, וכתב שבשרע מוכח שאינו מחלק בכך, ושכן משמע גם בביאור הגר"א.

ולענין דיעבד, אם שמע ברכה בסתמא ולא כיוון את הכוונה הנצרכת, כתב (שם, ולקמן סי' תפט ס"ק יז) בשם המג"א (סי' תפט ס"ק ח) שאף לפי השו"ע שפסק שמצוות צריכות כוונה לא יחזור ויברך, מפני שלענין ברכה שצריך להזכיר שם שמים יש לחוש לדעה הסוברת שמצוות אין צריכות כוונה. והוסיף בשעה"צ שם (ס"ק כג), שהא"ר כתב לענין ברכת ספירת העומר שכיון שהוא ענין דרבנן יש לחוש לדעה הסוברת שבמצוה דרבנן יש לנו לפסוק להקל שאין צריך כוונה (דעת המג"א הנ"ל).

סימן ריד

בכל ברכה צריך להיות שם ומלכות

[משנ"ב ס"ק א]

בין ברכת הנהנין ובין ברכת המצות⁽¹⁾.

(1) לגבי מקומו דם שאומר לאחר ההקזה 'ברוך רופא חולים', כתב לקמן (סי' רל ס"ק ז) שלא נהגו לאומרו בשם ומלכות, והוסיף בשעה"צ שם (ס"ק ט), שאף לדעות שיש לאומרו בשם, מכל מקום אין צריך להזכיר בו מלכות, כיון שאינו בתורת ברכה, שהרי אינו פותח בברוך, אלא הוא נמשך אחר הידיה רצון' שאמר קודם ההקזה. וכן תפילת הדרך חותם בה 'ברוך אתה ה' שומע תפילה' ואינו מזכיר מלכות, שאינה בתורת ברכה אלא רק בקשה ותפילה בעלמא.

כשעומד בין ברכה לברכה יכול לצאת אבל לא באמצע הברכה, שכיון שחייב הבדלה חמור יותר מקדיש וקדושה, ובשמיעתו התכוון לצאת ידי חובו זה, אפשר שזה נחשב כהפסק באמצע הברכה.

ובאופן שהמכוון לצאת על ידי שומע כעונה, מברך באותה שעה גם בפיו, כתב בביה"ל לקמן (סי' רעא ס"ב ד"ה דאתקש, בשם הגרעק"א) שברכתו [בפיו] לבטלה.

והרוצה לצאת חצי ברכה בשמיעה וחציה באמירה, כתב החזו"א (או"ח סי' כט ס"ק ו) שנראה שאינו יוצא, ונשאר בצריך עיון על מה שכתב בשו"ת רעק"א (מהדו"ק סי' ז) שיוצא. אמנם בביה"ל (שם) הביא את הרעק"א. וכן במשנ"ב לעיל (סי' קפג ס"ק כו) כתב שאם שחו השומעים בשעה שהמברך בירך, ועדיין לא גמר המברך את הברכה, חוזרים השומעים ומברכים בעצמם ממקום שפסקו לשמוע את דברי המברך, וכתב בספר שו"ת הלכות (ס"א) שנראה מזה שהמשנ"ב חולק על החזו"א, וצוין גם לדברי השעה"צ לעיל (סי' קכד ס"ק מז) לגבי היוצא ידי חובת תפילת שמונה עשרה בשמיעה מהשי"ן, והשי"ן אומר תחילת 'מודים' בלחש, שיתכן שיכול היחיד לומר בעצמו תיבות אלו. וכן לדברי הביה"ל לעיל (סי' קכו ס"ב ד"ה ואם) לענין שליח ציבור שנשתתק בשלש הברכות האחרונות של שמונה עשרה [שכתב השו"ע שם שמי שעומד תחתיו יתחיל מ'רצה']. שאם העומד תחתיו כיוון לשמוע מתחילת רצה, אין צריך לחזור אלא לתחילת הברכה שנשתתק בה, ואולי די לחזור לאמצע הברכה ממקום שפסק [וראה שם בשו"ע ומשנ"ב ס"ק ח]. וראה מה שכתבנו בסי' קפג שם.

[משנ"ב ס"ק ש]

עוד יותר יש חייב לכתחלה לענות אמן בברכה שמתפנן לצאת בה⁽²⁾.

(2) וכן המברך יכול לצאת באמן שעונה השומע, וכמו שכתב הרמ"א לעיל (סי' קסז ס"ב). ובטעם הדבר כתב המשנ"ב שם (ס"ק כ), שעניית האמן אף היא בכלל הברכה, ועל ידי עניית האמן הברכה חשובה יותר [ובביה"ל שם (ד"ה והמברך יכון) נשאר בדין זה בצריך עיון].

[משנ"ב ס"ק ש]

קתבו הפוסקים: אם פָּה אֲנִישִׁים עוֹשִׂים מְצוּה אֲחֵת, מְצוּה

